

TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİNDE GÖRÜNTÜ YÖNETMENLİĞİ VE GÖRÜNTÜ YÖNETMENİNİN GÖREVLERİ

Arş.Gör. Ertuğrul ALGAN*

“...ve herkes yok olur...kendimi elektrikçiyle başbaşa bulurum...bazen kameraman da oradadır. Ama genellikle değildir. Sonra aydınlatırım, daha doğrusu, aydınlatmaya başlarım...aydınlatırım, aydınlatırım, barış dolu olarak, elektrikçiyle başbaşa. Kimse beni rahatsız etmez. Beni acele etmem için zorlamaya gelmezler. Kimseyi görmem.”

Jean Rabier, Görüntü Yönetmeni

Bilindiği gibi bir film bir çok yaratıcı grubun çalışmasıyla ortaya çıkar. Sinematografik sanat bir çok teknik işlemin bir arada yapılmasını gerektirir. Çağdaş sinema yalnızca sanatın bir dalı değil endüstrinin de önemli bir dalı olma özelliğini taşımaktadır. Bu endüstri dalı içinde önemli görevlerden biri de görüntü yönetmenliğidir. Görüntü yönetmeni, sanatçı kişilikle birlikte teknisyenliği de bünyesinde barındırır. Görüntü yönetmenleri / kameramanlar sinemanın ilk yıllarında yalnız çalışıyordu ve ilk yıllarda sinematografik kayıtlar bu yalnız çalışan kameramanlar tarafından yapılıyordu.

"O günlerde sinemada dramaturg,yönetmen,aktör veya sanat yönetmeni yoktu."(Nilsen, 1959,s.12)

(*) Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi

19 yüzyılın başındaki teknik gelişmeler önce fotoğrafın daha sonra da sinemanın gelişimini sağladı. Fotoğraf insanoglunun çevresindeki gerçekleri sabit görüntüler haline sokma isteğinden doğdu. Sinema ise bu görüntülerin dinamik olarak üretilmesini sağladı.

1895'lerde Louis Lumiere ile başlayarak günümüze dek süren ve sürecek olan bir meslek olan görüntü yönetmenliği / kameramanlık sinemada saygın bir yere oturdu ve görüntü yönetmenleri / kameramanlar filmin üretim sürecinde yönetmenden sonra ikinci adam oldular.

Sinemanın ilk yıllarında kameraman, çekimi yapan., çekimi yapabilmek için , ışıkları hazırlayan, optik düzeni kuran, çekim sonrası banyo, baskı ve kurguyu yapan kişiydi. Gösterimi yapmak da kameramanın işiydi.

"1890'larda film kamerasının gelişimi mükemmelendirildiğinde onu kullanmak için bir kişiye gereksinim vardı, çekilmesi istenen her neyse ona merceğini çevirmek ve filmi kare kare ilerleten kolu çevirerek, selüloidi pozlamak onun işiydi. Yine bu kişi film bobinini karanlık odaya alıp banyo ediyordu. Muhtemelen bu ustalığı geliştiren kişi aynı zamanda kamerayı da geliştiren kişiydi. Bunlar ilk kameramanlardı." (MALTIN,1978, s.1)

Sinemanın ilk yıllarında kullanılan kameralar oldukça ağırdı,dolayısıyla kameramanlar belli bir fizik gücüne sahip olmak durumundaydılar. "...gerçekten, en basit bir uygulama bile bir kas kuvvetini ve denge kabiliyetini zorunlu kılıyordu. Almanca kameramanı tanımlayan ve 'dengeleyen kişi' anlamına gelen 'schwenker' sözcüğü bu nedenden kaynaklansa gerekir." (Güngör,1994, s.43)

Kameramanlar yukarıda sözü edilen işlerin dışında da sinema dilinin önemli öğeleri olan bir çok kavramı bulmuşlardır. Yukarıda da sözü edildiği gibi o yıllarda sinemadaki tek teknik kişi kameramandı. Sadece teknik konular değil günümüzde de kullanılan ve sinemanın anlatım diline mal olmuş bir çok öge kameramanlar tarafından gerçekleştirildi.

"Bitzer ve Griffith , yakın çekim (close up), yumuşak odaklama (soft focus), odak açıklığı (iris), karartma (fadeout) ve arka aydınlatma (back lighting) konularında yenilikler yaptılar. Bitzer film yapım aygıtlarını taşarladı, ancak bu çağda her gün yenilikler yapılyordu, icatlar ikinci derece önem taşıyordu. Bitzer ve Griffith bu aygıtları *The Birth of a Nation*, *Intolerance* ve *Broken Blossom*'da, kısa filmlerinde olduğu gibi başarıyla, onları film hileleri olarak değil öyküyü anlatmaya yardımcı artistik öğeler olarak kullandılar. (MALTIN, 1978, s.3)

Örneğin sinema dilinin önemli öğelerinden olan kaydırma hareketi İstanbul'a çekim için gelen Lumiere'in kameramanlarının, kameralarını Haliçte bir kayık üzerinde kullanmaları sırasında bulunmuştur. Bu ve buna benzer bir çok dil ögesi çeşitli çalışmalar sonucunda ortaya çıkmıştır.

1920'li yıllarda filmin istenilen karede pozlanmasını sağlayacak kamera motorları geliştirildi. 1920'li yıllara değin kameramanlar filmin ilerlemesini sağlamak için bir kolu çevirmek zorundaydılar. Kuşkusuz gelişmeler yalnızca kamera motorlarında olmadı. Sinemanın anlatım olanaklarına yardımcı bir çok aygıt bu dönemde kameramanlar tarafından geliştirildi.

Sinemanın ilk yıllarında çekimler yalnızca gündüz yapılabilirdi. Günlerin uzun olduğu bol güneşli Kaliforniya'da çekim yapmak pek sorun yaratmıyordu ancak günlerin kısa olduğu kuzey ülkelerinde, özellikle sinema endüstrisinin o yıllara göre ileri olduğu Almanya'da önemli sorunlar yaratıyordu ve 1910'lu yıllarda Alman kameramanlar ark ışığını geliştirdiler.

Ark ışığının geliştirildiği yıllara değin çekimler genellikle çatıları olmayan, ya da kolaylıkla sökülen stüdyolarda yapılıyordu. Işığı denetleyebilmek, yumuşatmak için tülbent benzeri bezler, yansıtma yönlendirmek içinse aynalar kullanılıyordu. Dolayısıyla ark ışıklarının ve sinemada kullanılan projektörlerin geliştirilmesi, oyunculuktan, anlatıma değin bir çok faktörü önemli biçimde etkiledi.

Yukarıda da sözünü ettiğimiz gibi ilk yıllarda kameramanlar tüm teknikten sorumlu kişilerdi. 1910'lu yıllarda çekim teknikleri karmaşıklaştıkça ve anlatım biçimi geliştikçe sinemada giderek uzmanlık alanları doğdu.

" Daha sonra, sinemanın ifade olanakları yeterince gerçekleştirildiğinde, yönetmen, dramaturg ve aktör ortaya çıktı, her biri de sanatın ilgili alanlarından türedi" (NILSEN,1959, s.12)

Sonraki yıllarda yönetmenler çerçeve ve kurguyla ilgilenmeye başladılar, laboratuvar işlemlerini yapan, ışıkla ilgilenen teknisyenler ve kameramana da yardım edecek asistanlar, netlik yapan kişiler vb.leri ortaya çıktı.1920'li yıllara dek kameraman yalnızca görüntünün kaydını yapan bir teknisyen olarak görülüyordu.

"Uzun bir süre onun rolü gerçek nesnelere görüntülerinin, fotografik işleme herhangi bir müdahalede bulunmadan, pasif olarak belgeleme olarak kabul edildi." (NILSEN, 1959, s.12)

Yirmili yıllarla birlikte estetik görüntüler elde etme isteği ve gerekliliği belirdi. Yine Birinci Dünya Savaşı öncesi yetersiz olan optik olanaklar ve az duyarlı

olan film duyarkatları yerine daha hassas objektifler ve daha duyarlı filmler gündeme geldi.

İlk yıllarda çekim, banyo, kurgu ve gösterimden sorumlu olan kameraman, zaman içinde üzerindeki görevlerin bir kısmını bu konudaki uzmanlara devretmiştir. Ancak gelişen kamera, film, ışık teknolojisi ve sinematik anlatım, görüntü yönetmenine filmin üretimi süresince farklı görevler yüklemiştir.

"Kameraman" veya "görüntü yönetmeni (cinematographer) terimi tüm ekipten sorumlu olan kişi anlamındadır, bu ekip, önem ve sorumluluklarına göre operatör (kamera kullanımından sorumlu olan kişi), odaklayıcı (focus puller), magazin doldurucu-şakşakçı (clapper loader) ve araba kaydırmacı (dolly pusher) dır. Görüntü yönetmeninin ana sorumluluğu kameranın gerçek kullanımından ziyade aydınlatmadır. Amerika Birleşik Devletleri'nde jeneriklerde genellikle "Director of Photography" veya "Director of Cinematography" olarak geçer; Fransa'da ise bir çoğu basit bir adı "Images" veya "Chef Operateur" sözcüğünü tercih eder...bu Birleşik Devletlerde standard iş bölümlemesine göre böyledir ancak Fransa'da görüntü yönetmeni kamerayı kendisi kullanmak istediği zaman tek bir iş olarak birleştirir." (RUSSELL, 1981, s. 84)

Görüntü yönetmeni film üretim sürecinde iki önemli görevden birini yapan kişidir. Yönetmenin görselleştirmek istediği senaryonun duyarkat üzerine kaydedilmesini sağlayan ve onu görselleştiren kişidir.

Görüntü yönetmeninin en önemli özelliği gelişmiş sinematografik duygu ve filmi oluşturmak için gereken teknik temeli anlamak ve uygulamak olmalıdır. O hem bir sanatçı hem de teknisyendir. Çekim aşamasında filmle ilgili planları yapmak, kullanılacak film stoğu, ışık kaynakları, filtre ve aksesuarları, vb. saptamak ve teknik sorularının yanıtlarını bulmak çalıştığı filmdeki en iyi fotografik görüntüyü elde etmek görüntü yönetmeninin görevidir. Görüntü yönetmeni ışığı kurar filmi çeker. Batı sinemasında, özellikle Fransa'da, görüntü yönetmeni film çekimi sırasında dilerse kamerayı kullanır, çerçevelemeyi yapar ve sahnenin aydınlatılması işini yapar. Yukarıda sözü edilen katılımlar kişiden kişiye değişse de pratik düzeyde görüntü yönetmeninin tümüyle kontrol ettiği alan aydınlatmadır.

Rudolph Harms'a göre: "...onun görevi resmi kamera merceğinin yardımıyla boyamaktır, derinliği vurgulayarak, formları (biçimleri) izole ederek (ayırarak), onların keskinlik ve yumuşaklığını derinleştirerek, en parlak ışık ve tümüyle karanlık arasında oluşan gölgeleri yakalayıp ve tüm bunları yaparken, (filmin) tüm detaylarında belirgin temiz resim oluşturmak görüntü yönetmeninin görevidir. Görüntüler akışkan ve yumuşak olabilir ancak belirsizlik olmamalıdır, keskin ve

vurgulayıcı olabilir ancak aşırı derecede sert ve bozunmuş olmamalıdır" (Aktaran, NILSEN, 1959, 185)

Yukarıda görüntü yönetmeninin ana sorumluluğunun kameranın kullanımından ziyade aydınlatma olduğunu belirtmiştik. Aydınlatmayı gerçekleştirmek için, görüntü yönetmeninin emri altında çalışan bir çok insan vardır.

"Görüntü yönetmeninin iki ana sorumluluğundan biri sahnenin aydınlatılması ve kameranın kullanılmasıdır. Fakat bunların yanı sıra başka sorumlulukları da vardır ve onları yerine getirebilmek için küçük bir asistanlar ordusu- kamera ekibi vardır." (YOUNG, 1978, s.24)

Batı sinemalarında görüntü yönetmeni film yapımı öncesi genellikle ilk anlaşma yapılan kişilerden biridir. Yapım öncesimasa başı çalışmalarında yapım ile ilgili olabirlikleri göz önünde tutarak, teknik detayları ortaya koyar. Yapım aşamasında kullanılacak optik malzeme, kameranın setteki yerleri, ışık planları, kameranın yönlendirilmesi,yapım öncesinde belirlenir. Ham film stoğu seçildikten sonra prova çekimler yapılarak sonuç görülür.

Görüntü yönetmeninin emri altında çalışan ekipte kameraman vardır. Kameraman kameranın mekanik kullanımından bizzat sorumlu olan kişidir. Görüntü yönetmeni Orhan Oğuz, yaptığımız söyleşide şöyle diyor: "Görüntü yönetmeni kamera ile pek bağıntılı değil. O resmi yapar, ışıkları kurar, atmosferi kurar. Kamerayı da kameraman kullanır, kameraman sadece takipçidir, kamerayı iyi kullanandır" (OĞUZ, 1993)

Görüntü yönetmenliği kurumunun ülkemiz sinemasında tam anlamıyla oturmamış olduğu söylenebilir, görüntü yönetmeni ve kameraman çoğu kez aynı kişidir ancak, son yıllarda çekilen bazı filmlerde görüntü yönetmeni ve kameraman kavramları yavaş yavaş ayrılmaya başlamıştır.

Görüntü yönetmenin başında bulunduğu ideal bir ekibe göz atalım. Bunlar; kameraman, odaklayıcı, magazin doldurucu/şakşakçı, kaydırmacı, başışıkçı, başışıkçı yardımcısı, ışıkçı gibi teknisyenler grubudur.

Kameraman (operatör) çekimden önce yapılan provalarda , oyunu izlerken, netlik, zoom, çerçeve gibi öğeleri kontrol eder. Görüntü yönetmeninin istediği çerçeveyi koruyarak gerekli izlemeleri yapar, eğer kaydırma arabası kullanılıyorsa, kaydırmacıya gerekli hızın ne olması gerektiğini bildirir. Hepsinden önemlisi kameranın mekanik olarak her zaman çekim yapılacak durumda olmasını sağlar. Görüntü yönetmenini sette olmadığı durumlarda onun işini üstlenir.

Ekipteki diğer kişi odaklayıcının (focus puller) görevi ise, kameramanın çekim sırasında rahat hareket edebilmesini, çevrinme işlemlerinin rahat yapılabilmesini sağlamaktır. Doğru mesafe ölçümü yaparak objektif üzerinde doğru netlik ayarı, çekimler arasında kameranın gerekli ayarlarını yapmak diğer görevleridir. Aynı zamanda dolu magazinleri kameraya takmak, objektif değiştirmek, kameranın temizliğiyle uğraşmak, kameraman tarafından verilen diyafram değerlerini uygulamak, gerekiyorsa filtreleri takıp sökmektir. Batı sinemasında *focus puller* olarak adlandırılan odaklayıcı, kameramanın olmadığı durumlarda onun görevini üstlenir. Türk Sineması'nda bu görev birinci kamera asistanınınadır.

Magazin doldurucu /şakşakçı (clapper loader), boşalan film magazinlerini doldurur, çekilen filmleri kutular, üzerine gerekli bilgileri yazarak laboratuara gönderir. Çekim sesliyse, şak şak yazma ve çekim öncesi şak şak verme görevi de bu kişisindir. Türk Sinemasında magazin doldurma görevi birinci kamera asistanının, şak şak yazma ve verme işi de set işçilerindir.

Kaydırmacı (dolly pusher), kameranın kaydırma arabasında (dolly) kullanıldığı durumlarda kaydırma işlemi yapar. Ayrıca vinç vb. aygıtların kullanılması görevini de yerine getirir Türk Sineması'nda bu iş set amirinin görevidir.

Başışıkçı (gaffer), sahnenin görüntülenebilmesi için gerekli ışık düzenlemelerini yapan kişidir. Görüntü yönetmenine bağlı olarak çalışır. Işık kaynaklarının görüntü yönetmeninin istediği gibi yerleştirilmesini sağlar. Çekim için gerekli, yeterli sayıdaki ışığın sağlanması onun görevidir. Işık kaynaklarını, elektriği, ışık kaynaklarıyla birlikte kullanılan filtre, ve diğer aksesuarları çok iyi tanınması gereklidir. Görüntü yönetmeninin en büyük yardımcısıdır. Bu işler sırasında ışıkçılar ve elektrik teknisyenleri kendisine yardımcıdır.

Usta bir ressamın fırça darbeleriyle duygusal atmosferi yaratması gibi, bir görüntü yönetmeni de bu atmosferi ışıkla yaratır. Görüntü siyah-beyaz veya renkli olabilir, ışığın yarattığı duygusal atmosfer mutlaka öykünün duygusal atmosferiyle örtüşmelidir.

Kameranın yerleştirileceği yer, dekor, dahili ışık kaynakları, pencereler, ışıklar, güneşin konumu, iç yüzeylerdeki ve oyuncunun kostümlerindeki tonal değerler, görüntü yönetmeninin düşünüp halletmesi gereken sorunlardır.

Görüldüğü gibi görüntü yönetmeni filmin görselleştirilmesi aşamasını gerçekleştiren kişi olma özelliğini taşımaktadır. Yukarıda da sözü edildiği gibi sinema kendine özgü endüstriyel tabanda gelişmektedir, ancak sanatın da önemli bir dalı olma özelliği taşımaktadır. Sinemaya özgü dilin gelişimi görüntülerin her birine farklı anlamlar yüklemekte dolayısıyla görüntü yönetmenine de farklı görevler düşmektedir.

Günümüzde özellikle gelişmiş sinema endüstrisi olan ülkelerde görüntü yönetmenleri de en az yönetmenler kadar tanınmakta ve kendilerine özgü teknikleriyle birbirlerinden biçem olarak ayrılmaktadır. Bu ayrımı da görüntü yönetmenlerinin aydınlatmalarından, kamera kullanım biçimlerinden, çerçevelerinden ayırdedebilmek olanaklıdır.

KAYNAKÇA:

- 1.GÜNGÖR, A. Şefik. Sinemada Görüntü Yönetmeni, Kitle Yayınları, Ankara, 1994
- 2.MALTIN, Leonard. The Art of the Cinematographer, Dover Publications, New York, 1978
- 3.NILSEN, Vladimir. The Cinema as a Graphic Art, İngilizceye Çeviren: Stephen Garry, Hill and Wang, New York, 1959
- 4.ORHAN OĞUZ, Görüntü Yönetmeni, ile yapılan “Sinemada Görüntü Yönetmeni” konulu görüşme. İstanbul: 14 Ekim 1993
5. RUSSELL, Sharon A., Semiotics and Lighting. A Study of Six Modern French Cameraman, UMI Research Press, Michigan, 1981
6. YOUNG, Freddie. The Work of the Motion Picture Cameraman, Focal Press, London, 1982.